

визначити, яке правило слід використовувати при розв'язанні задачі є самим важким для суб'єкта [7]. Разом з тим психологи до способу розв'язання задач по-різному відносяться і вважають, що вони можуть бути як внутрішніми, які входять до складу розв'язання, так і зовнішніми, які не входять [7].

У відповідності до мети роботи нам близьке визначення задачі Л.Л.Гурової, яка вважає, що «задача – це об'єкт мислинневої діяльності, який містить вимоги деякого практичного перетворення або відповідь на теоретичне питання за допомогою пошуку умов, що дозволяють розкрити зв'язки (відношення) між відомими й невідомими її елементами» [3: 12].

Таким чином, досить широко в психології використовуються мислинневі задачі як засіб, який дозволяє виявити не лише рівень засвоєних знань, але й рівень інтелектуального розвитку суб'єкта у процесі навчання.

Разом з тим досвід нашої роботи у вищих навчальних закладах свідчить про те, що курсанти й студенти не використовують психологічні знання при реалізації професійних завдань, що негативно впливає на їх підготовку в цілому.

Сьогодні у ВНЗ традиційно переважає пояснювально-ілюстративне навчання, а також відірваність теоретичних запропонованих знань від практичної діяльності, що не сприяє самостійному розв'язанню задач, розвитку пізнавальної активності в курсантів і студентів до засвоєння психологічних знань і виробленню практичних вмінь для майбутньої діяльності.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що розв'язання мислинневих задач суб'єктом забезпечується застосуванням методичного інструментарію – психологічних методів і активних методів навчання. До діагностичних методів відносимо вклучене спостереження, бесіду, експертну оцінку навчальної діяльності курсантів і студентів. До активних – розв'язання нестандартних задач, аналіз спеціально підібраних ситуацій, метод психологічних олімпіад під час проведення семінарських занять.

Вклучене спостереження допомогло нам виявити особливості поведінки курсантів та студентів на семінарських заняттях. Ми фіксували ті властивості, що характеризували їх ставлення до навчання й поведінку. У ході виконання різних завдань ми спостерігали за різними особливостями мислення під час виконання завдань. Нас цікавила їх самостійність, вміння виділяти різні варіанти розв'язання задач, знаходити найбільш ефективний і аргументувати свою думку. Одночасно визначали: чи здатні випробувані самостійно здійснювати реконструкцію отриманої інформації з наступним вико-

ристанням при виконанні нових завдань? Спостереження відбувалося на одних і тих же предметах: антропологія, психофізіологія два рази на тиждень, згідно розкладу. Саме така організація дослідження дозволила прослідкувати динаміку інтелектуальних особливостей особистості й зробити певні конструктивні висновки.

За допомогою методу бесіди нами вивчено рівень розвитку позитивного ставлення до навчання або негативне. Такі бесіди слід використовувати особливо з тими курсантами й студентами, в яких виникають труднощі у навчанні. Разом з тим викладач має проводити ці бесіди з повагою до вихованців, з використання педагогічного такту, що дозволить їм впевнитися, що їм бажають допомогти.

При використанні експертної оцінки викладач на основі результатів навчальної діяльності оцінював рівень знань вихованців (добрий, достатній, поверховий і низький). Виявляв, чи працюють вони з літературними джерелами (самостійно працює за своєю ініціативою, вміє працювати, недостатньо працює з літературою, потребує допомоги й немає уявлення, як працювати з навчально-методичною літературою і не намагається його отримувати). Викладач враховував активність курсантів на заняттях та їх відношення до навчання.

Отже, діагностичні методи склали основну частину методичного інструментарію, що й дозволило визначити рівень інтелектуального розвитку майбутнього фахівця.

Професійна підготовка здійснюється за рахунок когнітивного й поведінкового потенціалів. Її удосконалення залежить від об'єктивних і суб'єктивних факторів. Мислиннева діяльність займає особливо важливе місце в період професійного становлення, тобто в процесі навчання. Не випадково формування інтелектуального розвитку забезпечується за рахунок активних методів навчання, до яких ми віднесли: метод розв'язання нестандартних задач, метод розв'язання психолого-педагогічних ситуацій.

Нами була розроблена система експериментальних завдань на матеріалі антропології та психофізіології. Випробуванім пропонувалися наступні задачі: аналітичного типу з невизначеністю питання, з надмірними або непотрібними даними, задачі на прогнозування тощо. Всього чотири типи завдань.

Перший тип спрямовано на аналіз функціонального напруження станів, визначення взаємозв'язку різних видів напруження у людини з фізичною і розумовою працею, виявлення функціональних змін організму при різних видах напруження та ін.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ СИСТЕМИ МНС В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Юлія Ільїна

(м. Харків)

У статті доведено ефективність застосування нестандартних задач у навчальній діяльності курсантів і студентів майбутніх психологів системи МНС.

Ключові слова: мислиннева задача, інтелектуальний розвиток, навчальна діяльність, нестандартні задачі.

In this article is proved the effectiveness of non-standard tasks usage in educational activity of the future psychologists students in the system of MES.

Сьогодні освіта в Україні має стати однією з умов відображення й розвитку самої держави, а психологізація свідомості громадян і фаховий рівень молодих спеціалістів – фундаментальними умовами кардинальних суспільних знань. У зв'язку з цим усе більш необхідними стають дослідження, пов'язані з виявленням умов, шляхів і засобів особистісно-професійного зростання майбутнього фахівця в процесі підготовки.

Важливою умовою успішності процесу підготовки фахівця є його позитивна спрямованість на успішне розв'язання мислинневих задач у процесі навчання.

У формуванні цього структурного компоненту особистості значну роль відіграють психологічні знання та усвідомлення курсантами й студентами їх ролі в професійному становленні (Л.І.Захарова, С.Д.Максименко, В.А.Семиченко, О.В.Скрипченко, Л.М.Фрідман та ін.). Виходячи з їх положень, вважаємо, що професійно-психологічна спрямованість майбутнього психолога системи МНС визначається стійким, тривалим прагненням до оволодіння психологічними знаннями, що й забезпечує ефективність розв'язання освітніх і розвиваючих задач. Вона є тим стрижнем особистості, навколо якого зосереджені всі задачі, що потребують вирішення.

Разом з тим, досвід нашої роботи в Академії цивільного захисту МНС України свідчить про недооцінку ролі психологічних знань у розв'язанні професійних завдань.

Науково-теоретичний аналіз праць Г.О.Балла, Л.Л.Гурової, Г.С.Костюка, В.А.Крутецького, Є.І.Машбіця, В.О.Маляко, О.В.Скрипченка та ін. свідчать про те, що сформована здатність до розв'язання задач є одним з показників розумового розвитку і є важливим джерелом успішної підготовки курсантів до їх подальшої діяльності. Це, в свою чергу, підкреслює актуальність досліджуваної проблеми (1, 3, 4).

Мета статті полягає в розкритті різних аспектів і більш поглибленого розуміння феномену «задачі» та умов формування продуктивного розв'язання курсантами у процесі навчання. Спеціально організоване навчання сприятиме продуктивному розв'язанню, бо враховується, що серцевиною задачі є ситуація невизначеності, яка стимулює суб'єкта до пошуку невідомого. Можливості суб'єкта у розв'язанні задач розглядаються як один з показників інтелектуального розвитку (В.О.Крутецький), а його діяльність як систему розв'язання різноманітних задач.

Досягнення поставленої мети потребує:

- проаналізувати підходи науковців до дослідження задачі, особливо мислинневої;
- визначити методи й умови, реалізація яких забезпечує розв'язання мислинневих задач.

Проблема мислинневої задачі в психологічних дослідженнях часто виступає як самостійна, в наслідок чого склалися різні теоретичні підходи.

На думку Ю.Н.Кулоткіна, процес розв'язання задачі складає три загальних етапи, кожний з яких утворює кільце своєрідних гіпотез [5].

Аналіз досліджень В.А.Крутецького дозволяє виявити здатність суб'єкта до розв'язання задач і розглянути її як одного з найбільш суттєвих показників інтелектуального розвитку, а його діяльність можна уявляти як систему розв'язання різних задач [4].

А.Ф.Есаулов проблему розглядає як певну систему інформаційних процесів [9].

О.М.Леонтьєв підкреслює, що завдання – це мета запропонована в певних умовах, тобто вона автоматом розглядається як єдність цілей і умов організованої й виконуваної суб'єктом діяльності. На його думку, головним ланцюгом в задачі є знаходження способів її реалізації, що є найбільш важким для суб'єкта [6]. Ця точка зору знайшла своє відображення в дослідженнях інших авторів, зокрема у Я.А.Пономарьова.

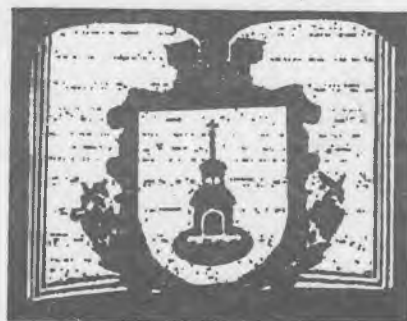
Важливою є аргументація С.Л.Рубінштейна про те, що знаходження способу реалізації задачі є головним моментом. Під ним розуміється система виконаних суб'єктом операцій, що й забезпечує саме розв'язання. Вчений підкреслює, що розв'язати задачу – це включитися в безперервну взаємодію суб'єкта з об'єктом, в якому через аналіз і синтез розкриваються об'єктивні відношення між відомим і невідомим. На основі експериментальних досліджень психолог прийшов до висновку, що

ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО

ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

ПЕДАГОГІКА
ПСИХОЛОГІЯ
ФІЛОЛОГІЯ
ФІЛОСОФІЯ

6/2005

Другий тип завдань з невизначеністю даних спрямований на виявлення функціонального стану у суб'єкта при виконанні різних видів діяльності.

Третій тип – на прогнозування тенденції розвитку різних станів від видів діяльності та їх вплив на здоров'я людини.

Нарешті, останнім типом завдань стало використання олімпіад у академічних групах, як один з шляхів перевірки засвоєних знань, з одного боку, і як самостійне розв'язання мислинневих задач на основі теоретичних знань та практичних умінь з урахуванням екстремальної ситуації, а саме дефіцит часу, інформації і обов'язків контроль.

Практика проведення навчально-виховного процесу у ВНЗ засвідчує, що інтелектуальний розвиток майбутнього фахівця формується в курсантів за рахунок системи умов і прийомів, що цілеспрямовано реалізує викладач. До них необхідно віднести: формування умінь самостійно розв'язувати мислинневі задачі, організація продуктивної спільної діяльності в курсантів і студентів; в ході занять ставити перед ними задачі з помірним ступенем ризику або можливості невдачі (особливо ця умова відноситься до тих, хто має проблеми у навчанні); постійно розвивати інтерес і позитивне ставлення до навчання. При формуванні зазначених чинників, перш за все, треба реально курсантів і студентів включати в умови їхньої майбутньої діяльності. В ході проведення партнерської взаємодії (олімпіад, наприклад) треба мати на увазі, що спільна діяльність – це насамперед групова робота, яка вимагає психологічної корекції, гармонізації інтересів, вивчення психологічної думки, спрямування її в робоче русло.

У заключній частині статті акцентуємо увагу на двох важливих чинниках. Перший – викладачеві необхідно пояснити своїм вихованцям, що

розв'язання мислинневих задач доцільно розвивати в процесі навчання, що сприятиме інтелектуальному зростанню. Другий – інтелектуальний розвиток – це шлях успіху до будь-якого виду діяльності.

Отримані результати дозволяють зробити такі висновки:

1. Самостійне розв'язання мислинневих задач є істотною передумовою успіху курсантів і студентів в навчальній діяльності, її необхідно цілеспрямовано формувати з метою продуктивного становлення особистості фахівця.

2. У процесі формування розв'язання мислинневих задач у курсантів і студентів використовувати різні види задач, бажано створити умови для самостійного їх розв'язання, визначати об'єктивну оцінку рівня мислинневого розвитку і стимулювати його.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект. – М.: Педагогика. 1990. – 184 с.
2. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – 2-е изд. – Л.: ЛГУ, 1988. – 560 с.
3. Гурова Л.Л. Психологический анализ решения задач. – Воронеж: Воронежского ун-та, 1976. – 324 с.
4. Крутецкий В.А. Психология математических способностей школьников. М.: Просвещение, 1968. – 431с.
5. Кулюткин Ю.Н. Эвристические методы в структуре решений. – М.: Педагогика, 1970. – 183 с.
6. Леонтьев А.Н. Проблема развития психики. – М.: МГУ, 1981. – 584 с.
7. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования. – М.: АПН СССР, 1958. – 147с.
8. Смолкин А.М. Методы активного обучения. – М.: Высшая школа, 1991. – 176 с.
9. Эсаулов А.Ф. Психология решения задач. М.: Высшая школа, 1979. – 215 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ільїна Юлія Юрїївна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри практичної психології Харківської академії цивільного захисту.

УДК 159.922.7:373.2.016:81

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Лариса Калмикова

(м. Переяслав-Хмельницький)

Стаття присвячена психологічному аналізу навчання рідної мови дітей старшого дошкільного віку, висвітленню його специфіки, функцій; встановленню співвідношення між свідомим і комунікативним способами оволодіння мовою; опису особливостей утворення мовленнєвих операцій і дій.

This article is dedicated to psychological analysis of mother's tongue education of elder pre-schoolchildren, the

specifics and functions are highlighted; the correlation between conscious and communicative ways of mastering language, description of the peculiarities of communicative operations and actions are established.

Сучасна система освіти й національна школа переживають сьогодні процес фундаментальної перебудови. Перехід до навчання дітей з шестилітнього